

מוטי גיגי, סיגל נגר-רון ותמי רזי (עורכים). מגוונים את מגדל השן: דור ראשון להשכלה אקדמית. פרדס. 2022. 301 עמודים

אפרת בן שושן גזית*

"דור ראשון להשכלה אקדמית" הוא קטגוריה המתארת את השכבה הדמוגרפית של הראשונות ממשפחתן הלומדות במוסד להשכלה גבוהה. הקטגוריה מאגדת תחתיה אוכלוסיות שמרביתן מהשוליים החברתיים, המעמדיים והגיאוגרפיים, שבדרך כלל מגיעות למערכת ההשכלה הגבוהה ממעמד כלכלי נמוך ומאזורי פריפריה חברתית וגיאוגרפית (Nguyen & Nguyen, 2018). הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בחינוך למדעים והנדסה בארצות הברית מציינת כי אין להתייחס לקטגוריה זו כאילו היא מונוליתית וסגורה, אלא ככזו שכוללת ריבוי התנסויות וחוויות (NCSES, 2020). בישראל קטגוריה זו הולכת ותופסת מקום במחקר, בניסוחי מדיניות ובפעילותן של נציבויות מגוון שקמו בשנים האחרונות באוניברסיטאות ובמכללות.

תרומתה העיקרית של אסופה זו היא הכתיבה בגוף ראשון על חוויות והתנסויות של הראשונות ממשפחתן באקדמיה, המאפשרת לקרוא את הסיפורים כעדויות שהיו עד לא מכבר סמויות מן העין. עדויות אלו חוצות זהויות, זמנים, מרחבים ומיקומים מעמדיים ואקדמיים, וחושפות – היסטורית, חברתית ופוליטית – את שורשי אותה "ראשונות" אקדמית המצויה בהצטלבות של מנגנוני אפליה מעמדיים, אתניים, פטריארכליים, גזעניים וניאו-ליברליים. בעדות טמון כוח אחר מזה שבסיפור חיים. היא מאפשרת לעדות לדבר בקולן את חוויתן תחת מנגנוני הדיכוי המופעלים עליהן, וכך להצביע אל האופק הטרונספורמטיבי הטמון בהבנת ההקשרים החברתיים והפוליטיים של מנגנונים אלו (Delgado et al., 2012). בעדות טמון זרע של תיקון ושינוי המצב הקיים, וזו גם תקוותם של העורכים, השואפים שהאסופה "תעורר עניין, ופולמוס ציבורי, פוליטי ואקדמי" (עמ' 15).

פעילותה של קבוצת גוונים באקדמיה במכללת ספיר, שרבות מהלומדות בה הן דור ראשון לאקדמיה, היא הבסיס לאסופה זו, הפותחת שישה שערים אל מרחבים שהמרכזיים שבהם הם המרחב האקדמי והמרחב המשפחתי. 44 העדויות באסופה חושפות את ה"היעדר המשותף" (דיין ובן-שושן גזית, 2021) של ידיעת הכללים, הכלים הנחוצים והגישה למשאבי ההון השונים אצל הראשונות באקדמיה, וגם את יחסי הגומלין המרובים המתהווים בתוך המרחבים האלה וביניהם: יחסים המושפעים מכיווני תנועה סמליים ופיזיים – לרוב תנועה מן הפריפריה אל מרכז גיאוגרפי, אקדמי ומעמדי; תנועה בין זהויות שמתמודדות עם כוחות ההטמעה המוסדיים; ותנועה בין הדורות, המסמנת מעבר אל עתיד טוב יותר לכאורה. העדויות מתארות תנועות אלו כמהלך חיפוש מתמשך אחר מקום ומדיגישות את חשיבותן הקריטית של דמויות וקבוצות שייכות מיטיבות כתנאי להישרדות באקדמיה, ואת הסוכנות הנדרשת כדי להתמודד עם כניסה למרחב שאינך שייכת אליו – מרחב שיחסי הכוחות

* אפרת בן שושן גזית, דוקטורנטית בבית הספר ללימודי תרבות, אוניברסיטת תל אביב

ההיסטוריים, האתניים, המעמדיים, המגדריים והלאומיים כמעט תמיד כופים על הנכנסות בשעריו פיצול בין העצמי ובין המוסדי, בין החלומות ובין האפשרות לממשם, בין שחרור אינטלקטואלי ופוליטי ובין אובדן זהות ושייכות משפחתית.

להיות דור ראשון, כפי שכותבת רותם כהן כחלון (עמ' 134), "לא מתחיל ביום הראשון באקדמיה, אלא הרבה קודם". וכפי שעולה מתוך עדויותיהם של מי שמצאו מקום באקדמיה כחברי וחברות סגל, להיות דור ראשון באקדמיה זאת חוויה מתמשכת שניכר כי אינה מסתיימת לעולם. הבנה זו היא עוד אחת מהתרומות החשובות של האסופה. לצד זאת אפשר לשאול מדוע נעדרות ממנה עדויות של חברי וחברות סגל מאוניברסיטאות המחקר. האם אין ביניהם בני ובנות דור ראשון לאקדמיה? האם הזדהות כדור ראשון היא אכן יציאה מהארון, כפי שמציע אלעזר בן לולו (עמ' 129) שיכולה להיות מהלך משחרר אבל גם לסדוק את שכבת ההגנה הנדרשת כדי לשרוד באקדמיה? והאם אפשר לקבל תשובות על שאלות אלו תחת הכותרת של "גיוון במגדל השן"? פלויה אנתיאס (Anthias, 2013) טוענת כי כל עוד מושג הגיוון (diversity) הוא חלק מתפיסה מוסדית ניאוליברלית, אין הכרה במבני הכוח המגדירים פרמטרים של שונות וזהות. שרה אחמד (Ahmed, 2017) מצביעה על מצג השווא של קדמה ושוויון שמושג זה נושא, סראב אבורביעה קווידר (Abu-Rabia-Queder, 2022) עומדת על כישלוננו להתמודד עם גזענות מוסדית, ודיאן ריי (Reay, 2018) חושפת כיצד גם מדיניות מוסדית מוצהרת של גיוון מותירה את הראשונות באקדמיה בחוויה מתמשכת של זרות. ביקורות אלו עומדות על יכולתם המוגבלת של מושג הגיוון ומדיניות הגיוון בבואם לסדוק את כוחה של ההגמוניה באקדמיה ולהתמודד עם מנגנוני אפליה מוסדיים נגד נשים, מזרחים ומזרחיות, פלסטינים ופלסטיניות, נגד מי שמגיעים ממעמד כלכלי נמוך, ממסורות השכלה שונות ומאזורי הפריפריה, ובעיקר נגד ההצטלבויות בין כל אלה. מגבלה זו מעיבה על האופק הטרנספורמטיבי של העדויות, וכשהן מסתופפות תחת הכותרת הקוראת לגיוון עלול להתעמעם כוחן.

לסיים, האסופה תורמת תרומה חשובה להכרה במאבקים ובחסמים העומדים בפני הראשונות ממשפחתן באקדמיה, למחשבה על מנגנוני תיקון שלא ישמרו יחסי כוח שבהם יש מי ש"נותן" ומי ש"מקבל", ולהבנת משמעותם האישית והפוליטית של קטגוריות וחלוקות חברתיות גלויות וסמויות. היא מעלה סוגיות חשובות הנוגעות למעמד אקדמי ולאפשרות לחקור, ליצור ידע ולהפוך את האקדמיה למקור פרנסה לא רק למעטים המחזיקים בהון חברתי, אתני, כלכלי ופוליטי. לכן מן הראוי שאסופה זו תהיה קריאת חובה לא רק במסלולי הרוח והחברה אלא לכל המרצים והמרצות, אנשי המנהלה, ראשי וראשות החוגים במכללות ובאוניברסיטאות, ולכל מתכנני המדיניות באשר הם.

מקורות

דיין, הילה, ואפרת בן-שושן גזית. (2021). דור ראשון. מפתח: כתבי-עת לקסיקלי למחשבה פוליטית, 16, 19-44.

Abu-Rabia-Queder, Sarab. (2022). The paradox of diversity in the Israeli academia: Reproducing white Jewishness and national supremacy. *Race Ethnicity and Education*, 25(2), 231-248.

- Ahmed, Sara. (2017). *Living a feminist life*. Duke University Press.
- Anthias, Floya. (2013). Intersectional what? Social divisions, intersectionality and levels of analysis. *Ethnicities*, 13(1), 3–19.
- Delgado Bernal, Dolores, Rebeca Burciaga, & Judith Flores Carmona (Eds.). (2012). Chicana/Latina testimonios as pedagogical, methodological, and political. *Equity & Excellence in Education*, 45(3), 363–372.
- National Center for Science and Engineering Statistics (NCSES). (2020). Highest educational attainment of either parent of doctorate recipients: Selected years, 1994–2019 (Table 34).
- Nguyen, Thai-Huy, & Bach Mai Dolly Nguyen. (2018). Is the “First Generation student” term useful for understanding inequality? The role of intersectionality in illuminating the implications of an accepted – yet unchallenged – term. *Review of Research in Education*, 42(1), 146–176.
- Reay, Diane. (2018). Working class educational transitions to university: The limits of success. *European Journal of Education*, 53(4), 528–540.